

FIȘA DISCIPLINEI

Anul universitar 2023-2024

Anul de studiu II / Semestrul I

1. Date despre program

1.1. Instituția de învățământ superior	Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia
1.2. Facultatea	Istorie, Litere și Științe ale Educației
1.3. Departamentul	Istorie, Arheologie și Muzeologie
1.4. Domeniul de studii	Istorie
1.5. Ciclul de studii	Masterat
1.6. Programul de studii/calificarea*	<i>Identități regionale în Europa Central-Răsăriteană. Masterat în istorie / istoric (COR 263302), istoriograf (COR 263303), asistent de cercetare în istorie (COR 263308)</i>

2. Date despre disciplină

2.1. Denumirea disciplinei	Religie oficială și religie populară în Europa modernă timpurie			2.2. Cod disciplină	MIR 2101		
2.3. Titularul activității de curs	Prof. univ. dr. Daniel Dumitran						
2.4. Titularul activității de seminar / laborator	Prof. univ. dr. Daniel Dumitran						
2.5. Anul de studiu	II	2.6. Semestrul	I	2.7. Tipul de evaluare (E/C/NP)	E	2.8. Regimul disciplinei (O – obligatorie, Op – opțională, F – facultativă)	O

3. Timpul total estimat

3.1. Numar ore pe saptamana	3	din care: 3.2. curs	1	3.3. seminar/laborator	2
3.4. Total ore din planul de învățământ	42	din care: 3.5. curs	14	3.6. seminar/laborator	28
Distribuția fondului de timp					ore
Studiul după manual, suport de curs, bibliografie și notițe					48
Documentare suplimentară în bibliotecă, pe platformele electronice de specialitate și pe teren					36
Pregătire seminarii/laboratoare, teme, referate, portofolii și eseuri					20
Tutoriat					
Examinări					4
Alte activități					

3.7 Total ore studiu individual	108
3.9 Total ore pe semestru	150
3.10 Numărul de credite**	6

4. Precondiții (acolo unde este cazul)

4.1. de curriculum	Cursul <i>Diversitate confesională și modernizare socială în Europa modernă timpurie</i> .
4.2. de competențe	Accesul la sursele redactate cu grafie latină/româno-chirilică.

5. Condiții (acolo unde este cazul)

5.1. de desfășurare a cursului	Sală dotată cu videoproiector
5.2. de desfășurarea a seminarului/laboratorului	Sală dotată cu videoproiector

6. Competențe specifice acumulate

Competențe profesionale	C3. Participarea activă la proiecte de cercetare și didactice în cadrul specializării cu utilizarea inovativă a unui spectru larg de metode cantitative și calitative; comunicarea rezultatelor inclusiv în una sau două limbi de circulație internațională.
Competențe transversale	CT1. Asumarea unor norme etice în preluarea și utilizarea informației de orice natură. CT2. Utilizarea computerului și a resurselor informaționale de pe internet. CT3. Comunicarea în procesul de studiu și cercetare, inclusiv în una sau două limbi de circulație internațională.

7. Obiectivele disciplinei (reieșind din grila competențelor specifice acumulate)

7.1 Obiectivul general al disciplinei	Studierea interdisciplinară a fenomenului religios în epoca premodernă și modernă timpurie (raporturile cu istoria religiilor, antropologia și sociologia culturală).
7.2 Obiectivele specifice	Cursul propune investigarea raporturilor și interferențelor dintre religia oficială și cea populară, în contextul general- și central-european al sfârșitului epocii medievale și începutului epocii moderne (sec. XV-XVIII).

	Sub aspect metodologic, vor fi discutate semnificațiile conferite în istoriografie conceptelor de „religie oficială” și „religie populară”, precum și diversele forme de manifestare ale acestora, începând din perioada Reformelor Bisericii și până în secolul Luminilor.
--	---

8. Conținuturi*

8.1 Curs	Metode de predare	Observații
C1. Curs introductiv. Metodologie. „Oficial” și „popular” în dezbaterile istoriografiei vieții religioase cu privire la perioada medievală și modernă 1.1. Tentative de definire 1.2. Aspecte sociologice 1.3. Dezbateri istoriografice	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C2. Religie oficială și religie populară la sfârșitul Evului Mediu 2.1. Semnificații ale Bisericii și aspecte ale credinței 2.2. Trăsăturile vieții religioase 2.3. Cultul sfinților	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C3. Reformularea cadrului religiei oficiale în ambianța Reformelor. Atitudinea față de religia populară 3.1. Componente ale religiei: doctrina, cultul și comuniunea 3.2. Universul religios al clerului și laicilor. Consecințele difuzării Reformelor asupra vieții religioase 3.3. <i>Reforma</i> : ipostaze istoriografice și posibilități de investigație	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C4. Instrumentele pentru difuzarea Reformei: clerul parohial 4.1. <i>Parohia</i> – definire și evoluție. Îndatoririle și statutul membrilor clerului. 4.2. Rolul seminariilor. Profesionalizarea clerului 4.3. Locuri ale sociabilității: biserica și cimitirul	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C5. Instrumentele pentru difuzarea Reformei în teritoriile catolice: misiunile populare 5.1. Misiuni „populare”/ misiuni „interne” 5.2. Discursul misionar 5.3. Eficiența misiunilor	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C6. Instrumentele pentru difuzarea Reformei: ordinele, congregațiile și asociațiile religioase 6.1. Acțiuni politice și misionare (mijlocul sec. XVI - mijlocul sec. XVII) 6.2. Proiecte de unire parțială în teritoriul polono-lituanian. 6.3. Rolul Congregației de Propaganda Fide	Prelegerea Explicația Demonstrația Problematizarea	2 ore
C7. Concluzii: religia oficială și religia populară la sfârșitul Vechiului Regim 7.1. „Sfârșitul Vechiului Regim”: o formulă general-valabilă? 7.2. Religia populară: o religie subordonată sau suprimată? Eficiența formelor de difuzare a culturii oficiale 7.3. Impactul secularizării. Cât de reală a fost descreștinarea?	Dezbaterea Problematizarea	2 ore
Bibliografie generală Bonte, Pierre, Michel Izard (coord.), <i>Dicționar de etnologie și antropologie</i> , Iași, Polirom, 1999 [sub voce: Aculturație, Cultură, Cutumă, Evanghelizare, Mit, Religie, Sacru, Tradiție, Transmitere, Vrăjitorie]. Burke, Peter, <i>O istorie socială a cunoașterii. De la Gutenberg la Diderot</i> , Iași, Institutul European, 2004. Chartier, Roger, <i>Lecturi și cititori în Franța Vechiului Regim</i> , traducere din limba franceză de Maria Carpov, București, Meridiane, 1997. Clark, Stuart, „French Historians and Early Modern Popular Culture”, în <i>Past and Present</i> , No. 100 (Aug., 1983), pp. 62-99. Delumeau, Jean, <i>Le catholicisme entre Luther et Voltaire</i> , Paris, Presses Universitaires de France, 1971. Delumeau, Jean, <i>Păcatul și frica. Culpabilizarea în Occident (secolele XIII-XVIII)</i> , vol. I- II, Iași, Polirom, 1997. Delumeau, Jean, <i>Liniștiți și ocrotiți. Sentimentul de securitate în Occidentul de altădată</i> , vol. I-II, Iași, Polirom, 2004. Dumitran, Daniel, Ileana Burnichioiu, <i>Sacred Space in Central and Eastern Europe from Middle Ages to the Late Modernity: Birth, Function, and Changes</i> [Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, nr. 18/I], Cluj-Napoca, Mega, 2014. Durkheim, Émile, <i>Formele elementare ale vieții religioase</i> , Iași, Polirom, 1995. Muchembled, Robert, <i>Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XV-e – XVIII-e siècles)</i> , Paris, Flammarion, 1978. Muchembled, Robert, <i>Société et mentalités dans la France moderne XVI-e - XVIII-e siècle</i> , Paris, Armand Colin, 1990. Muchembled, Robert, <i>Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi</i> , București, Humanitas, 1997. Scribner, R. W. (Ed.), <i>For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation</i> , Cambridge University Press, 1981. Scribner, R. W., <i>Popular Culture and Popular Movements in Reformation Germany</i> , The Hambledon Press, 1987. Scribner, Bob, Trevor Johnson, <i>Popular Religion in German and Central Europe, 1400-1800</i> , Macmillan, 1996. Thomas, Keith, <i>Religion and the Decline of Magic. Studies in Popular Beliefs in Sixteenth and Seventeenth Century England</i> , London, Weidenfeld and Nicolson, 1971.		
8.2. Seminar-laborator		
S1. Seminar introductiv 1.1. Prezentarea temelor de discuție 1.2. Comunicarea modalității de informare bibliografică și de selectare a	Problematizarea Conversația	2 ore

surselor 1.3. Stabilirea referatelor		
S2. Problema religiei populare în Transilvania. Posibilitatea unei investigații 2.1. Direcții și modalități de investigație 2.2. Problema surselor 2.3. Utilitatea abordării interdisciplinare	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S3. Forme de manifestare și cadre mentale ale religiei românilor transilvăneni: literatura religioasă 3.1. Istoricul cercetărilor și situația actuală. Direcții de investigație 3.2. Carte și imagine 3.3. Tipuri de surse în secolul al XVIII-lea și semnificațiile lor culturale	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S4. Forme de manifestare și cadre mentale ale religiei românilor transilvăneni: arta religioasă 4.1. O spiritualitate (post)bizantină în forme baroce? 4.2. Realizări exemplare. Artă și viață religioasă 4.3. Posibilitatea unei istorii sociale a artei religioase premoderne	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S5. Forme de manifestare și cadre mentale ale religiei românilor transilvăneni: literatura populară 5.1. Istoricul cercetărilor și situația actuală. Direcții de investigație 5.2. De la manuscrise la cărțile tipărite 5.3. Tipuri de surse și circulația lor	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S6. Imaginea „tolerațiilor” în Transilvania: clerul și credincioșii ortodocși în relațiile contemporane 6.1. Statutul confesional al ortodocșilor. Interpretări istoriografice 6.2. „Tolerații” și „ceilalți”: cât de diferiți? Imaginile călătorilor 6.3. Construirea unei identități	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S7. Tulburările social-confesionale: un revelator al gradului de religiozitate a românilor transilvăneni 7.1. Cadru istoric. Definirea limitelor cronologice. Opinii istoriografice 7.2. „Neuniții”, între Visarion Sarai și Sofronie din Cioara: identitate asumată sau respingere a diferenței? 7.3. Problema religiozității. <i>Legea românească</i> și noile forme de definire a apartenenței	Problematizarea Demonstrația Conversația Explicația	2 ore
S8. Reperele vieții creștine: riturile de trecere 8.1. Originile. Interpretarea creștină 8.2. Norme oficiale și practică religioasă 8.3. Eficiența intervenției Bisericii	Prezentarea de referate Conversația Explicația	2 ore
S9. Ritmurile vieții creștine: cultul sfinților și practicile de devoțiune 9.1. Origini. De la creștinismul primar la cel medieval târziu 9.2. Forme de manifestare a religiozității 9.3. Modele ale sfințeniei în perioada premodernă	Prezentarea de referate Conversația Explicația	2 ore
S10. Ritmurile vieții creștine: sărbătorile 10.1. Origini. Stabilirea calendarului 10.2. Între normă și practică 10.3. Intervenții normative ale statului și eficiența lor	Prezentarea de referate Conversația Explicația	2 ore
S11. Revoltele populare 11.1. De la răscoalele medievale la revoltele premoderne 11.2. Revendicări religioase și sociale 11.3. De la privilegii la drepturile individuale	Prezentarea de referate Conversația Explicația	2 ore
S12-14. Prezentarea și evaluarea referatelor de semestru	Dezbaterea Conversația Explicația	6 ore
Bibliografie minimală a. Lucrări generale Barbu, Daniel, <i>Scrisoare pe nisip. Timpul și privirea în civilizația românească a sec. al XVIII-lea</i> , București, Antet, 1996. Bârcă, Meda Diana, <i>Carte și societate în Transilvania secolului al XVIII-lea. Manuscrise de cărți populare românești</i> , Cluj-Napoca Argonaut, 2002. Bernea, Ernest, <i>Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român</i> , București, Humanitas, 1997. Cartoian, Nicolae, <i>Cărțile populare în literatura românească. I. Epoca influenței slave. II. Epoca influenței grecești</i> , București, Ed. Enciclopedică Română, 1974. Chițimia, I. C., Dan Simonescu (coord.), <i>Cărțile populare în literatura românească</i> , ediție îngrijită de I. C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I-II, București, Editura pentru literatură, 1963. Cristache-Panait, Ioana, <i>Arhitectura de lemn din Transilvania I. Județele Alba, Mureș și Harghita</i> , Editura Museion, București, 1993. Eadem, <i>Arhitectura de lemn din județul Hunedoara</i> , București, Ed. ARC, 2000. Densușianu, Nicolae, <i>Vechi cântece și tradiții populare românești. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897)</i> , ediție critică de I. Opreșan, București, Minerva, 1975. Dragomir, Silviu, <i>Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII</i> , ediție îngrijită de Sorin Șipoș, vol. I-II, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2012 (sau o ediție anterioară). Dumitran, Ana, Enikő Hegedűs, Vasile Rus, <i>Fecioarele înălțurate ale Transilvaniei. Preliminarii la o istorie ilustrată a toleranței religioase</i> , Alba Iulia, Altip, 2011. Ghinoiu, Ion, <i>Sărbători și obiceiuri românești</i> , București, Elion, 2003.		

- Goron, Gheorghe, *Reformismul austriac și violențele sociale din Europa Centrală 1750-1800*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 1998.
- Grancea, Mihaela, *Călători străini prin Principatele Dunărene, Transilvania și Banat (1683-1789). Identitate și alteritate*, Sibiu, Ed. Univ. „Lucian Blaga”, 2002.
- Heitmann, Klaus, *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german, 1775-1918. Un studiu imagologic*, București, Univers, 1995.
- Irali, Jean-Pierre, *Le culte des saints catholiques en Europe Centrale et Orientale*, Paris, Éditions Romaines, 2011.
- Kligman, Gail, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, ediția a II-a, Iași, Polirom, 2005.
- Marian, Simion Florea, *Nașterea la români. Studiu etnografic*; Idem, *Nunta la români. Studiu istorico-comparativ etnografic*; Idem, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*. Ediție îngrijită de Iordan Datcu, București, Saeculum I.O., 2000.
- Mitu, Sorin, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, Humanitas, 1997.
- Nicolescu, Costion, *Elemente de teologie țărănească. Chipul creștin țărănesc al lui Dumnezeu*, București, Editura Vreamea XXI, 2005.
- Ofrim, Alexandru, *Cheia și psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Paralela 45, 2001.
- Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, ediție de Iordan Datcu, București, Saeculum I. O., 1997.
- Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania: sec. XIII-XVIII*, București, Ed. Academiei Române, 1998.
- Radosav, Doru, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII-XX)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1997.
- Sabău, Nicolae, *Sculptura barocă în România. Secolele XVII-XVIII*, București, Meridiane, 1992.
- Idem, *Metamorfoze ale Barocului transilvan. Vol. II. Pictura*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2005.
- Suttner, Ernst Christoph, *Teologie și biserică la români de la încreștinare până în secolul al XX-lea*, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2011.
- Theodorescu, Răzvan, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. I-II, București, 1987.
- Vasilescu, Mircea, „*Iubite cetățile...*” *Lectură, public și comunicare în cultura română veche*, Pitești, Paralela 45, 2001.
- Velculescu, Cătălina, *Cărți populare și cultură românească*, București, Ed. Minerva, 1984.
- Zamora, Luiza, *Lemn. Biserici din nordul Olteniei*, București, Arta Grafică, 2010.
- b. Studii**
- Barbu, Violeta, „Systèmes de représentations populaires du culte marial dans les Pays Roumains (les XVII-XVIII siècle)”, în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (Eds.), *Church and Society in Central and Eastern Europe*, Cluj-Napoca, EFES, 1998, pp. 387-399.
- Dumitran, Daniel, *Împăratul călător. Iosif al II-lea și descoperirea Transilvaniei*, în Cristina Bogdan, Silvia Marin Barutchieff, ed., *Călători și călătorii. A privi, a descoperi*, vol. I. *Incursiuni în istorie și artă*, București, Ed. Universității din București, 2016, pp. 293-304.
- Hitchins, Keith, „Tradiție religioasă și conștiință națională la românii din Transilvania, 1730-1780”, în vol. *Mit și realitate în istoriografia românească*, București, Ed. Enciclopedică, 1997, pp. 11-32.
- Nicoară, Toader, „Le miraculeux et le magique dans la religion des Roumains de Transylvanie au XVIII siècle”, în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (Eds.), *Church and Society in Central and Eastern Europe*, Cluj-Napoca, EFES, 1998, pp. 413-424.
- Nicoară, Toader, „La religion du monde rurale en Transylvanie au XVIII-e siècle”, în Iacob Mârza, Ana Dumitran (editori), *Spiritualitate transilvană și istorie europeană*, Alba Iulia, 1999, pp. 235-252.
- c. Surse**
- Brill, Tony, *Tipologia legendei populare românești. I. Legenda etiologică*, ediție de I. Opreșan, București, Saeculum I. O., 2005 (cap. „Omul și organizarea vieții lui” – moartea, nunta, profesiunile; „Popoarele” (bulgari, evrei, nemți, români, turci, țigani, sași, secui, unguri; atitudini; dăruirea popoarelor).
- Bod, Petrus, *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia*, addenda la Ana Dumitran, Gúdor Botond, Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI – primele decenii ale secolului XVIII)*, Alba Iulia, 2000.
- Bozac, Ileana, Teodor Pavel (editori), *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, vol. I, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 2006.
- Densușianu, Nicolae, *Vechi cântece și tradiții populare românești. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897)*, București, Ed. Minerva, 1975.
- Dumitran, Ana, *Poarta ceriului*, Alba Iulia, Altip, 2007.
- Fochi, Adrian, *Datini și erezuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Ed. Minerva, 1976.
- Gheție, Ion (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea* (I. Catehismul lui Coresi. II. Pravila lui Coresi. III. Fragmentul Teodorescu. IV. Glosele Bogdan. V. Prefețe și epiloguri), București, Ed. Academiei R.S.R., 1982.
- Gheție, Ion, Al. Mareș (coord.), *Seria „Cele mai vechi cărți populare în literatura română”*, București, Ed. Minerva / Fundația pentru Știință și Artă, I-XI, 1996-2006.
- Hașdeu, Bogdan Petriceicu, *Cuvente den batrani. Tom II. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătura cu literatura poporana cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, București, Ed. Did. Și Ped., 1984.
- Holban, Maria (red. resp.), *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, București, Ed. Academiei, 1997; vol. X, I-II, 2000-2001.
- Niculită-Voronca, Elena, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, ediție îngrijită de Victor Durnea, vol. I-II, Iași, Polirom, 1998.
- Popp, Vasile, *Obiceiuri de înmormântare la românii ardeleni. 1817*, Budapest, 2006 (conține și versiune maghiară; o altă ediție, cu titlul *Despre înmormântările comune la daco-romani*, Alba Iulia, Aeternitas, 2004).
- Stanciu, Laura, Keith Hitchins, Daniel Dumitran (editori), *Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009.
- Șincai, Gheorghe, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, ediție critică de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, București, Ed. Științifică, 1964.
- Alte surse*

9. Coroborarea conținuturilor disciplinei cu așteptările reprezentanților comunității epistemice, asociațiilor profesionale și angajatori reprezentativi din domeniul aferent programului

* Această indicație se referă la sursele identificate de referent, reflectând aspecte regionale specifice temei.

Familiarizarea cu principalele concepte utilizate în cadrul disciplinei și cu maniera de cercetare specifică le oferă posibilitatea studenților de a participa la proiecte de cercetare în cadrul specializării și în domeniile conexe, pe direcțiile prioritare ale cercetării. Ei își pot valorifica astfel pregătirea profesională acumulată în timpul studiilor.

10. Evaluare

Tip activitate	10.1 Criterii de evaluare	10.2 Metode de evaluare	10.3 Pondere din nota finală
10.4 Curs	Cunoașterea adecvată a conținuturilor	Orală: conversație și expunere liberă	25%
	Parcurgerea bibliografiei		25%
10.5 Seminar/laborator	Frecvență		10%
	Participarea regulată la dezbateri	Practică: referat	40%
10.6 Standard minim de performanță: Pentru promovarea disciplinei este necesară obținerea notei minime 5. Demonstrarea competențelor în identificarea și valorificarea tipurilor de surse, edite și inedite, care pot oferi perspective noi de cercetare pe direcțiile aprofundate în cadrul cursului. Studenții au îndatorirea de a realiza o cercetare aplicată, bazată pe investigarea bibliografiei speciale, a surselor edite și inedite, referitoare la unul dintre subiectele de seminar. Referatul va fi prezentat, în formă orală, la seminar și va fi predat, în formă scrisă revizuită, la sfârșitul semestrului.			

Data completării
18.07.2023

Semnătura titularului de curs

Semnătura titularului de seminar

Data avizării în departament
04.09.2023

Semnătura directorului de departament